

Україна в процесі ринкової трансформації економіки у пришвидшеному темпі проходить основні історичні етапи розвитку структури конкурентних переваг. Роки розквіту організованої злочинності із силовими перевагами змінилися домінуванням адміністративно-управлінських переваг. Відбулися радикальні соціальні протести. Проте ані Революція гідності, ані антикорупційні зусилля останніх років поки що не розв'язали остаточно проблему зрощення бізнесу та влади, не призвели до суттєвого скорочення корупції. Не створена повністю незалежна від державної влади та олігархів судова система, не завершено формування ефективних і незалежних антикорупційних інституцій.

Це є головною проблемою структури конкурентних переваг в Україні. Адже допоки адміністративно-управлінські переваги відіграватимуть суттєву роль, вони подавлятимуть ринкові переваги. А це означає обмеження можливостей підвищення ефективності вітчизняної економіки, недостатні темпи економічного зростання та досить повільне підвищення добробуту населення. Критично важливий у ХХІ ст. процес генерування та впровадження інновацій потребує ринкової свободи й дуже вразливий до неринкового тиску та обмежень. До того ж залучення прямих іноземних інвестицій, які здатні стати потужним драйвером технологічного розвитку України, неможливе без суттєвого обмеження ролі адміністративно-управлінських переваг та без забезпечення домінування ринкових конкурентних переваг.

КЛАСТЕР ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

С. В. Тютюнникова

докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри економічної теорії та економічних методів управління, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна, м. Харків

О. В. Бєрвєно

докторка економічних наук, доцентка, професорка кафедри економічної теорії та міжнародної економіки, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна, м. Харків

Перехід національної економіки на інноваційний шлях розвитку є однією з гостро актуальних проблем, для вирішення якої необхідний системний аналіз основних факторів, здатних сприяти або, навпаки, стримувати швидко й якісно впровадження нових інформаційно-технологічних інновацій і управлінських рішень у господарське життя. Важливим інструментом забезпечення зростання інноваційної активності господарюючих суб'єктів є викорис-

тання висококонкурентних господарських практик на місцевому рівні й ефективне їх розповсюдження на всю територію країни.

Інноваційна діяльність тяжіє до децентралізації управління, тому важливим напрямом створення інноваційної моделі господарювання є сприяння формуванню регіональних інноваційних кластерів. Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки на основі переваг, створюваних у результаті функціонування кластерів, стає фактором поширення інструментів кластерної політики в рамках заходів щодо активізації інноваційних процесів у багатьох країнах світу. Формування і розвиток кластерів виступає ефективним механізмом залучення прямих іноземних інвестицій та активізації процесів міжнародної інтеграції.

Невід’ємною характеристикою кластера є безпосередній вплив на нього державної інноваційної та науково-технічної політики, здійснення яких має відбуватися не лише на національному, але й на регіональному рівнях. Цей вплив віддзеркалює тісний взаємозв’язок між державними органами, регулюючими інноваційний розвиток, та інноваційними підприємствами. Такий зв’язок потребує інноваційної спрямованості не лише окремих суб’єктів господарювання, але й інноваційного наповнення національної стратегії розвитку на всіх рівнях. Без підтримки з боку органів влади неможливо забезпечити створення, розвиток і якісне функціонування кластерів.

Ядром регіонального інноваційного кластера як науково-виробничої інтегрованої структури є наукові та освітні центри. Орієнтація наукового центру на роботу з кластерними структурами створює можливості використання потенціалу взаємодії не тільки з безпосередніми суб’єктами бізнес-спільноти, а й стейкхолдерами (постачальниками ресурсів і споживачами продукції кластерної групи) та іншими агентами регіонального розвитку (громадою, місцевими органами влади та самоврядування). Оскільки інноваційні кластери створюють новий продукт чи послугу завдяки зусиллям декількох підприємств та наукових організацій, то й розповсюдження цих товарів чи послуг протікає більш динамічно за рахунок мережі ділових взаємозв’язків усіх підприємств кластерної платформи. На цій основі відбувається розширення зовнішніх і внутрішніх якісних характеристик системи, тобто діяльність кластера створює підґрунтя зростання спроможності до сприйняття інновацій не лише своїх робітників та споживачів, а всього регіонального соціуму.

Перші спроби впровадження виробничих систем на основі кластерної моделі в різних регіонах України підтверджують перспективність і ефективність руху в цьому напрямку. Досвід розвитку кластерних ініціатив в окремих регіонах України свідчить, що формування сучасних партнерських відносин між місцевою владою, діловими колами та місцевими освітніми центрами є комплексним процесом, який активізує не тільки бізнес-процеси та наукові

дослідження, але й розвиток форм взаємодії між учасниками кластера. Таким чином, формування кластерів в Україні може допомогти українській економіці, спочатку в масштабах окремих регіонів, значною мірою подолати труднощі, що відображають сучасний складний період функціонування господарської системи і стосуються як зовнішніх викликів, так і внутрішніх, накопичених протягом трансформаційного періоду. Кластери, як свідчить міжнародний досвід, можуть брати активну участь у масштабних програмах реалізації проєктів із розвитку інфраструктури, зокрема в будівництві транспортних коридорів, розвитку цілих галузей та напрямів господарської діяльності.

Найбільш поширеними в економіці України мають стати виробничі кластери, пов'язані з виробництвом та формуванням системи гарантованого споживання продукції. Ефективно функціонуючі кластери починають формувати нові технологічні рішення не тільки для забезпечення власного розвитку, але й для стейкхолдерів. Створюється обстановка, коли одні технологічні перетворення тягнуть за собою інші. У цьому випадку кластер поступово трансформується в інфраструктурно-інноваційний. Зародження і формування інфраструктурно-інноваційних кластерів нерідко пов'язують із появою принципово нових матеріалів. Ще одним перспективним типом кластерів для України мають стати кластери, пов'язані з об'єднаннями компаній на основі принципово нових фізичних принципів і ефектів. Прикладом такої принципово нової кластерної структури можуть бути високотехнологічні виробництва.

До перспективних слід також віднести формування в Україні метапромислових кластерів, на основі яких має відбуватися структурне та технологічне переозброєння національного виробництва. Як правило, до такого типу кластерів відносяться кластери, виробничий процес у яких тісно пов'язаний з провідними новітніми технологіями (нанотехнології). Основні труднощі у формуванні цього типу кластера пов'язані з найскладнішою системою науково-технологічних, фінансово-організаційних і промислово-виробничих погоджень. Щоб сформувати в Україні новий технологічно-промисловий уклад, необхідні умови для освоєння технологій, які сьогодні формують у світі передові позиції технологічного розвитку. Застосування українською промисловістю передових технологічних платформ є обов'язковою умовою її конкурентоспроможності. Важливою умовою побудови всіх видів кластерів є цілеспрямоване кооперування практико-орієнтованої фундаментальної науки, проєктно-конструкторських розробок та інноваційної промисловості за серйозної підтримки держави.

Інноваційні кластери реалізують у просторовому розвитку низку взаємопов'язаних ефектів: ефект економічного зростання (інноваційна діяльність

кластера створює передумови для підвищення ефективності економічного середовища діяльності підприємств); ефект розвитку здібностей (залучення до співпраці фахівців, зростання престижу освіти, підвищення якості освіти, практичне спрямування освіти, фінансова підтримка наукових та освітніх закладів); ефект інновацій (інноваційний розвиток кластера створює багатоканальну систему дифузії та втілення інновацій, яка є основою інноваційної активності регіону); ефект довіри (довіра є необхідним елементом взаємодії всіх учасників кластера, що має мережі швидкого розповсюдження на все соціальне середовище); ефект «підтягування» (розвиток кластера ініціює регіональний розвиток, який в свою чергу є драйвером розвитку національної економіки). Ці взаємопов'язані ефекти створюють імпульси розвитку кластера (короткі хвилі), його територіального оточення (середні хвилі) та всієї національної економіки (довгі хвилі) (рис. 1).

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що Харків має значний науковий та виробничий потенціал, тому може взяти на себе почесну місію формування принципово нового технологічно-промислового укладу в Україні. Формування нового укладу передбачає ефективне використання різних інноваційних форм організації бізнесу та новітніх досягнень науково-технічної революції. Високий науково-технічний потенціал Харківського регіону сприятиме становленню потужних мегакластерів, здатних суттєво збагатити інноваційний потенціал регіону та країни в цілому.

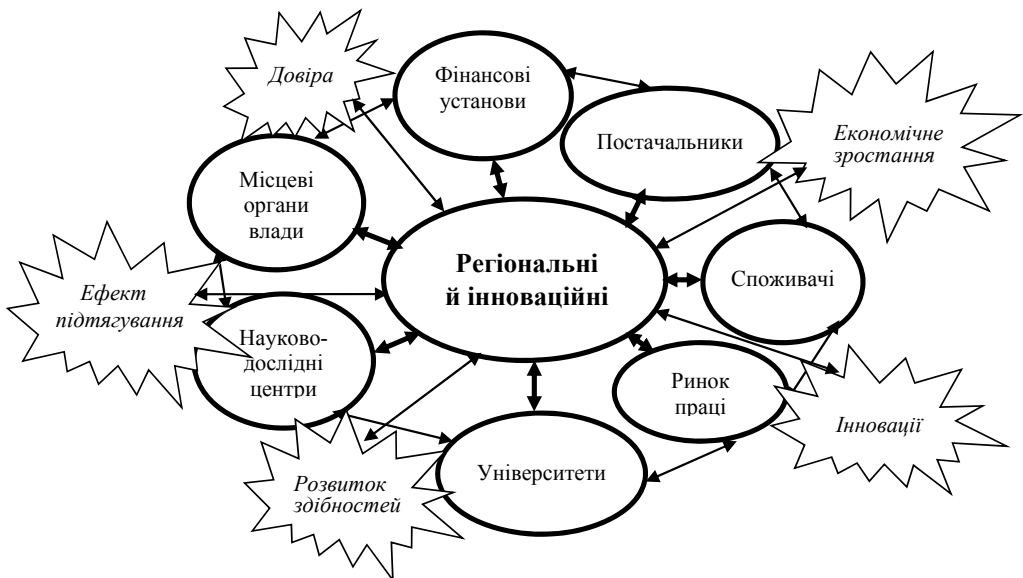

Рис. 1. Кластерні ефекти розвитку